

POTAMONIMY ODANTROPONIMICZNE W DORZECZU WISŁY (PROBLEMY METODOLOGICZNE I TYPOLOGIA NAZW)

Słowa tematyczne: hydromastyka, nazwy rzek, derywaty odantroponimiczne, chronologia, geografia nazewnictwa

1. UWAGI WSTĘPNE

Nazwy wodne, stosując kryterium genetyczno-motywacyjne, można podzielić na dwie nadrzędne grupy: hydronimy odapelatywne i odpropralne. Wśród hydronimów pochodzących od nazw własnych, ze względu na typy onimów motywujących, wyróżnić można odtoponimiczne i odantroponimiczne (por. Bijak 2013, s. 21–23). Przedmiotem niniejszego artykułu są nazwy wód płynących pochodzące od antroponimów. Jest to część szerszej zakrojonych badań hydromastycznych nad młodszą warstwą nazw wodnych — nad potamonimami odonimicznymi z obszaru dorzecza Wisły. Prezentowany materiał nazewnictwa pochodzi z tomów serii „Hydronymia Europaea” (HE) i „Elektronicznego słownika hydronimów Polski” (ESHP), bazującego w znacznym stopniu na tej serii, opracowywanego w Instytucie Języka Polskiego PAN.

Nie powstała, jak dotąd, całościowa synteza hydronimii dorzecza Wisły, przeanalizowane zostały: potamonimy dorzecza Sanu (Rieger, 1969), dolnej Wisły (Rzetelska-Feleszko, Duma, 1977; Górniewicz, 1988), hydronimy dorzecza Bugu (Bilut, 1989), Wieprza (Mól, 1991), lewobrzeżnego Mazowsza (Duma, 1999), odapelatywne nazwy wód płynących (Bijak, 2013). Opracowania encyklopedyczne i monografie hydromastyczne prezentują ogólne charakterystyki nazw wodnych Polski oraz ich różnorodne klasyfikacje poparte obszernym materiałem nazewnictwem. W literaturze przedmiotu w odniesieniu do hydronimów odantroponimicznych pojawiają się generalizujące sformułowania. W „Encyklopedii kultury polskiej XX wieku” (t. 2), w rozdziale „Nazwy geograficzne” Ewa Rzetelska-Feleszko wymienia 6 baz leksykalnych, z których czerpano słownictwo służące tworzeniu nazw wodnych: wyrazy oznaczające cechy wody lub koryta rzeki, topografię okolicy, florę i faunę, toponimy i nazwy własne osób. Do

grupy ostatniej zostały włączone podstawy odantroponimiczne: imiona, nazwiska, a także wyrazy pospolite oznaczające osoby. W odniesieniu do derywatów odantroponimicznych autorka stwierdza, iż „ten rodzaj nazw wodnych jest rzadki” (Rzetelska-Feleszko, 1993, s. 416). W encyklopedii „Polskie nazwy własne” autor rozdziału „Nazwy wodne”, Kazimierz Rymut, omawiając nowszą warstwę hydronimów, konstatuje natomiast, że „Licznie w języku polskim występują nazwy wodne pochodne od nazw osobowych. Szczególnie często spotyka się je na terenach górskich i podgórskich” (Rymut, 1998, s. 275). W opracowaniu Zbigniewa Babika dotyczącego najstarszej warstwy nazewniczej na ziemiach polskich pojawia się stwierdzenie o „masie oczywistych derywatów dzierżawczych w hydronimii już w XII–XIII w.” (Babik, 2001, s. 470), a w monografii Ewy Wolnicz-Pawłowskiej „O nazwach wodnych w Polsce” sformułowanie, iż wśród hydronimów bardzo często pojawiają nazwy utworzone od istniejących już nazw miejscowych lub nazw osobowych (Wolnicz-Pawłowska, 2013, s. 27).

Te zróżnicowane konstatacje o częstości występowania hydronimów odantroponimicznych wynikają z obserwacji i doświadczeń badawczych hydronomastów: E. Rzetelska-Feleszko zajmowała się głównie północną Polską, gdzie ten typ nazw pojawia się bardzo rzadko, K. Rymut południową, gdzie występuje często, E. Wolnicz-Pawłowska — środkową, gdzie nie jest rzadkością, natomiast Z. Babik najstarszymi hydronimami z obszaru całej Polski¹.

Takie są stanowiska polskich hydronomastów, natomiast w opracowaniach hydronimii słowackiej przeważa przekonanie, że hydronimy, w podstawach których tkwią antroponimy, nie były motywowane bezpośrednio przez nazwy osobowe, lecz za pośrednictwem ojkonimów czy anojkonimów, z wyjątkiem nazw bardzo małych obiektów (por. Krško, 2006, s. 328–329, 336).

Celem mojego artykułu jest przedstawienie wstępnych ustaleń statystycznych dotyczących potamonimów odantroponimicznych² w dorzeczu Wisły, ich chronologii, modeli nazewniczych, podstaw i rozmieszczenia geograficznego.

2. PROBLEMY Z PORZĄDKOWANIEM MATERIAŁU NAZEWNICZEGO

Badaniu toponimów często towarzyszą kłopoty w jednoznacznym ich zaklasyfikowaniu do odpowiednich typów derywacyjnych. Trudności takie pojawiają

¹ W najstarszej warstwie hydronimów badacze często negują istnienie nazw odosobowych, czemu zdecydowanie sprzeciwia się Z. Babik, por. „Żałośnie wyglądają wypadki przeciwko takim ustaleniom onomastyki słowiańskiej, jak przekonanie o istnieniu licznych odosobowych dzierżawczych nazw wodnych (i to nawet dość dużych obiektów) już u początków dokumentacji pisanej toponimii tych obszarów” (Babik, 2001, s. 31).

² Część limnonimów odantroponimicznych została przedstawiona w artykule „Imiona w nazwach jezior i stawów w Polsce” (Bijak, Czopek, 2007).

się także w wydzieleniu derywatów odantroponimicznych w potamonimii. Wynikają one z różnorodnych hipotez etymologicznych, z istnienia tzw. kontekstu onimicznego, czyli nazw miejscowych (ojkonimów) i nazw terenowych (anojkonimów) z tą samą podstawą dla obiektów zlokalizowanych w pobliżu i ustalenia stosunku pierwotności, a także z faktu, że część antroponimów wywodzi się od podstaw apelatywnych związanych z florą i fauną, które również mogły się stać bezpośrednim twórczym nazw wodnych.

2.1. Nazwy o alternatywnych etymologiach

Potamonimy etymologizowane jako odapelatywne staroeuropejskie lub słowiańskie posiadają alternatywne etymologie odantroponimiczne, np.

Jan(i)a, dziś *Janka*, rz., pd. Wierzyca, o długości ponad 30 km (woj. pomorskie): in *Janam* (1274), *Jonka* (1882), *Janka* (1961); por. też n. m. *Jania* (dziś *Stara Jania*): in *Jene* (1290), de *Jana* (1305), *Janya* (1534) NMPol IV 53, wtórna w stosunku do nazwy rzeki. Hydronim traktowany był z reguły jako staroeuropejski, pochodzący od ide. **jā-* ‘jechać’ (Rzetelska-Feleszko, Duma, 1977, s. 44; Udolph, 1990, s. 126–8) lub ide. **jānā* ‘potok’ (HE I 9), natomiast Z. Babik wiąże nazwę rzeki z chrześcijańskim im. *Jan* i uznaje za niekwestionowany derywat odantroponimiczny, por. „w toponimii polskiej nie ma nazw miejscowych i wodnych na *Jan-*, których nie dałoby się powiązać słowotwórczo z tym imieniem” (Babik, 2001, s. 402–3).

Liwocz, pot., dziś nieistniejący, w dorzeczu Wiślaki (woj. podkarpackie): *Liwocz* (1360); por. też n. góry *Liwocz* (1475). Za pierwotny w gnieździe uważany jest z reguły hydronim i łączony z pierwiastkiem ide. **ley-* ‘kapać’ (Udolph, 1990, s. 141–5), także ze słowiańskim gw. *liwy*, ukr. *liwyj* ‘lewy’ (Lubaś, 1963, s. 209, 221; HE XV 76). Z. Babik zaś wiąże nazwę z rzadką n. os. *Liwot* (Snazw rejestruje 5 nosicieli o tym nazwisku), z suf. **-jb*, a wygłosowe *cz* objaśnia jako hiperyzm wobec mazurzenia. Odnotowuje też równobrzmiącą nazwę pasma górskiego oraz szczytu znanego już w średniowieczu i odosobowy oronim właśnie, skłonny jest uznać za pierwotny (Babik, 2001, s. 428–9)³.

Osola, rz., zapewne średniowieczne miano współczesnej Strzegomki (woj. świętokrzyskie): in fluvio *Ossolya* (1470–80), por. też n. m. *Oszalya*, *Ossolya* (1470–80) NMPol VIII 159, dziś *Ossala*. Nazwę wodną J. Udolph podejrzewa także o pochodzenie staroeuropejskie od pierwiastka **as-* ‘suchy’ z formantem **-olyā* (1990, s. 232–3, 319), inni autorzy opowiadają się za genezą odantroponimiczną od rodzimej n. os. **Osola* lub **Osola* (HE XVI 102;

³ Onomaści słowaccy w nazwie *Livina* widzą podstawę słowiańską **liv-* o znaczeniu ‘rozlewająca się woda przy ujściu’ i rekonstruują czas. **livati*, por. Hladký, 2004, s. 124.

Babik, 2001, s. 494). Nazwa wodna i miejscowa zostały odnotowane w tym samym czasie i trudno rozstrzygnąć, która z nich była pierwotna. W NMPol hydronim nie jest wzmiankowany, a ojkonim objaśniany jako odantropo-nimiczny.

Gdola, dziś *Gdolanka*, str., w dorzeczu Bugu, o długości ponad 18 km (woj. lubelskie): *Gdolya* (1432), por. też n. m. *Gdola* 1796 NMPol III 111–2. Hydronim był traktowany jako odapelatywny od psł. podstawy **gъd-* o charakterze topograficznym (HE X 46), ale ta koncepcja nie jest ostatnio zbyt popularna. W okresie staropolskim notowana jest n. os. *Gda*, więc możliwy jest derywat **Gdola* (por. nazw. *Gdela*, *Gdala* Snazw). Z. Babik wszystkie toponimy z *Gd-* uważa za odosobowe, a nazwę wodną traktuje w tym gnieździe jako pierwotną (Babik, 2001, s. 384–5).

Myśla, rz., ld. Bugu, o długości 22 km (woj. mazowieckie): *Myśla* (1909). Wcześniej w XIII w. notowany jest równobrzmiący hydronim w dorzeczu Odry. E. Bilut (HE X 111) opowiada się za słowiańską genezą nazwy od czas. **my-ti* ‘myć’, z suf. *-śla*, natomiast J. Udolph (1990, s. 168–169) uważa ją za staroeuropejską, od pierwiastka **mūs-* ‘meh’. Z. Babik (2001, s. 468), za A. Bańkowskim, widzi tu derywat odantropo-nimiczny od n. os. *Myśl* (: *Myślabor*), z sufiksem **-ja*, choć niepokoi go brak równobrzmiącego ojkonimu.

Wymienione powyżej nazwy budzą jednak spore wątpliwości, jeśli chodzi o pochodzenie odantropo-nimiczne.

2.2. Gniazda nazewnicze z toponimami o trudnym do ustalenia stosunku pierwotności

W przywoływanych przykładach pojawiały się już równobrzmiące hydronimy i ojkonimy, które uznawane były za wtórne. O przyporządkowaniu hydronimu do grupy derywatów odantropo-nimicznych decyduje głównie chronologia zapisów; jeśli hydronim notowany jest wcześniej niż inny równobrzmiący toponim, to traktowany jest jako pierwotny w tym gnieździe onimicznym. Ale często pojawiają się one właściwie w tym samym czasie, np. *Klimaszewnica*, str., o długości 14 km, w dorzeczu Biebrzy (woj. podlaskie): *super rivulo Climaschewnicza* (1414–25)1457, por. też n. wsi *Klimaschewicza* (1422) NMPol IV 497, oraz n. jez. *cum lacu Climaschewnycza* (1471) (ESHP). Nazwy związane są z n. os. *Klimasz* (: *Klemens*), możliwe że łączyć je trzeba z kupcem drzewnym *Klemensem* z Goniądza, który działał w tych stronach na początku XV w. Za pierwotną uznają w tym gnieździe nazwę rzeki, podobnie sądzą historycy (por. Wiśniewski, 1975, s. 41). W średniowieczu rzeki odgrywały dość istotną rolę, były punktami orientacyjnymi, wyznaczały granice i to one wcześniej przed tworzonymi osadami mogły być i były poddawane nominacji. Hydronim jednak ma strukturę

typową dla derywatów od nazw na *-ewo*. Nie można więc wykluczyć, że istniał pierwotnie ojkonim **Klimaszewo*.

Jeszcze trudniejsza jest sytuacja na terenach podgórskich, gdzie dość często występują gniazda onimiczne oparte na tym samym antroponimie. Jeśli równobrzmiące nazwy obiektu wodnego i lądowego pojawiają się w tym samym czasie, za pierwotny w takim gnieździe uznaję ojkonim lub anojkonim, nie hydronim, np. *Adamkówka*, pot., o dług. 1,6 km, w dorzeczu Skawy (woj. małopolskie): *Adamkówka* (1964), por. też n. m. *Adamkówka* (1963); ta od im. lub nazw. *Adamek*, z suf. *-ówka* (HE XII 9). Na tym obszarze mamy do czynienia z toponimami należącymi do młodszej warstwy nazewnictwa i z niewielkimi obiektami. Hierarchia w przestrzeni (także onimicznej) uległa zmianie, istotniejsze stały się obiekty zamieszkałe i ich nazwy.

Jeśli natomiast nazwy obiektów powiązanych lokalizacyjnie różnią się formą, a powstały w tym samym czasie, dopuścić można równoległe akty kreacji od antroponimów, np. *Goryczkowy Potok*, pot., o dług. 3 km, w dorzeczu Dunajca (woj. małopolskie): *Gorickow Bach* (1846), *Goryczkowa a. Goryczkowy Potok* (1965); por. n. hali (polany) *Hala Gorickowa* (1846), od nazw. *Goryczka* notowanego już od XVII w. w okolicach Zakopanego (Bubak, 1970, s. 123); por. też n. doliny *Goryczkowej* (1880), n. góry *Czuba Goryczkowa* (1962), n. źródła *Goryczkowe Wywierzysko* i inne (HE XIII 72, 433).

2.3. Odantroponimiczne ogniwa pośrednie

Często podstawami hydronimów stawały się odantroponimiczne nazwy młynów położonych nad rzekami, np. *Ryszka*, rz., o dług. 20 km, w dorzeczu Wdy (woj. kujawsko-pomorskie): *Rischker Fl.* (1796–1802), *Ryszka* al. *Ryszkowska Struga*, niem. *Rischkefließ* ... wypływa przy młynie Ryszce z jeziora (1889); por. Młyn *Ryszka*. Paweł *Ryszka* młynarz (1664), *Ryszka*, niem. *Rischke*, os. młyn. nad strugą *Ryszką* (1889) (HE I 28). W wypadku rz. *Ryszki* mamy udokumentowaną wcześniej nazwę młyna. Hydronim nie pochodzi bezpośrednio od antroponimu, jest ponowiony z nazwy młyna, należy go więc z badanej grupy nazw wyłączyć.

Można przypuszczać, iż w badanym materiale jest wiele hydronimów odantroponimicznych, w których to pośrednie ogniwo — nazwa młyna, nazwa terenowa, nazwa przysiółka — nie zostały udokumentowane lub odnalezione w dostępnych źródłach, dotyczy to zwłaszcza hydronimów równych formalnie antroponimom, np. *Ciemiega*, *Kur*, *Wąglec* (por. Duma, 1999, s. 61–2), także pluralnych *Dziebaki*, *Fiuki*, *Sarniki*.

Po przeprowadzeniu szczegółowych analiz do grupy derywatów odantroponimicznych zaklasyfikowano nieco ponad 900 potamonimów, nie zawsze bez pewnych wątpliwości.

3. CHRONOLOGIA ODANTROPONIMICZNYCH NAZW RZEK

Potamonimy z antroponimicznymi podstawami motywacyjnymi pojawiają się w źródłach od XIII w. — *Lubchor(z)a*, *Radomierza*, *Witowy Dział* i *Włostowa* (4), w XIV wieku udokumentowane są: *Bobowa*, *Chomik/Chomikowy*, *Czepina*, *Kozłówka*, *Liwocz*, *Michałowa Rzeka*, *Niemila*, *Szczachów Potok*, *Wadziszowa*, *Więciechów* (12), spory przyrost odnotować można w wieku XV — ponad 40, w XVI — również ponad 40, w XVII zapisano po raz pierwszy tylko 10 nazw (ale liczba ta wynika głównie z faktu, że dla tego wieku dysponujemy niewielką liczbą źródeł), w XVIII w. przybywa ponad 100 hydronimów, w wieku XIX ponad 200, w XX ok. 500. Ta obfitość zapisów ujawniająca się w 2 ostatnich stuleciach świadczy głównie o słabości bazy materiałowej oraz o ograniczonej w okresach wcześniejszych archiwizacji nazw małych cieków, bo z takimi obiektami mamy tu głównie do czynienia. Jest to chronologia pojawiania się nazw wodnych w dokumentach, ich czas powstania mógł być, i zapewne był, nieco wcześniejszy.

Potamonimy odantroponimiczne identyfikują głównie małe ciekі o długości poniżej 10 km, często też dziś nieistniejące, ale w XIII w. pojawia się nazwa *Radomierza* (dziś Radomka)⁴, *Lubchora* (dziś Lubienka, w dorzeczu Zgłowiączki) dla obiektu o długości ponad 40 km, później *Rzepechowa Rzeka* (identyfikowana z Drwinką), *Lubrzanka*⁵ (w dorzeczu Nidy), *Jania* (dziś Janka, w dorzeczu Wierzycy) o długości powyżej 30 km, *Pietraszka* (w dorzeczu Biebrzy), *Gilówka* (w dorzeczu Sanu), *Żebrówka* (w dorzeczu Pilicy), *Grabar* i *Myśla* (w dorzeczu Bugu) o długości powyżej 20 km.

4. MODELE NAZEWNICZE

Odantroponimiczne nazwy rzek tworzone są: przez transnimizację nazw osobowych (9%), z wykorzystaniem derywacji fleksyjnej (3,5%), przy użyciu różnorodnych sufiksów przymiotnikowych: *-ow-* (22,5%), *-sk-* (z rozszerzeniem 9%), *-in-* (2%), sporadycznie **-j-* (1%), *-n-* (ok. 1%) i rzeczownikowych głównie *-ka* (z rozszerzeniami, 19%), także *-ec* (2%), rzadko *-ica*, *-izna*, *-icha*, *-ocha*, *-ik*, *-ek* (pojedyncze nazwy stanowiące łącznie ok. 2%) oraz kompozycji (29% stanowią zestawienia, odnotowano też kilka zrostów i wyrażen przyimkowych).

Wśród modeli nazewniczych najliczniej reprezentowane są w badanym materiale nazwy zestawione z jednym członem odantroponimicznym a drugim oda-

⁴ *Radomierza* (*Radomka*) ma ponad 100 km długości, ale według Z. Babika n. *Radomierza* odnosiła się pierwotnie do Mlecznej (płynącej przez Radom, ta ma prawie 30 km), a dopiero później przeniesiona została na Radomkę (2001, s. 527).

⁵ Ta jednak niepewna jako odosobowa.

pelatywnym, oznaczającym typ obiektu, najczęściej jest to *potok* (193 nazwy), *potoczek*, *rzeka*, *rzeczka*, *struga*, *rów*, *stok*⁶ itp. Pierwsze takie zestawienia pojawiają się już w XIII w. — *Witowy Dział*, pot. w dorzeczu Raby, dziś nieistniejący, i XIV — *Michałowa Rzeka* (w dorzeczu Czarnej), *Szczachów Potok* (w dorzeczu Dunajca). W kolejnych stuleciach przybywa po kilka, kilkanaście takich nazw, a w w. XX prawie 200. Członny odantroponimiczne przybierają najczęściej formy przymiotników z suf. *-ów/-owy* (160)⁷, np. *Bartów Potok*, *Potok Burchalów*, *Dziedziców Strumyk*, *Gutów Potok*, *Kuchów Potok*, *Nafarów Potok*, *Paczółtów Potok*, *Szymanów Stok*, *Walów Potok*; *Boruszowy Potok*, *Chrycowy Potok*, *Grzesiczkowy Potok*, *Kossowy Rów*, *Kurowy Potok*, *Potok Macherowy*, *Piątkowy Stok*, *Warchołowy Potok*, *Potok Wilcentowy*, *Zdunkowy Rów*; z suf. *-owa* (7), np. *Kuraszowa Rzeczka*, *Pilatowa Rzeczka*, *Szubzdowa Zawonia*⁸; z suf. *-sk-* (wraz z rozszerzeniami 62), np. *Marciszowski Potok*, *Potok Frankowski*, *Mierkowski Potok*, *Okrzeziński Potok*, *Polczowski Kąt*, *Urbanowski Potok*.

Sufiksy te również często są używane w formacjach jednoczłonowych, najwyższą frekwencję ma suf. *-ów/-owy* (188), np. *Bobków*, *Hostyszów*, *Łukaczów*, *Miłoszów*, *Więciechów*; *Chomikowy*, *Ciporowy*, *Czapielowy*, *Gawłowy*; *-owa* (18), np. *Bobowa*, *Szyszkowa*, *Wadziszowa*; *-ski* (z rozszerzeniami, 50), np. *Biegoński*, *Blejarowski*, *Czemerowski*, *Drobnowski*, *Krupiński*, *Łukaszowski*, *Madoński*, *Michajłowski*, *Pawlinkowski*; *-ska* (z rozszerzeniami, 11), np. *Gilowska*, *Perzowska*. Bardzo produktywny jest w nazwach rzeczownikowych suf. *-ka* (wraz z rozszerzeniami *-ówka*, *-anka*, 174), np. *Bakinówka*, *Denówka*, *Dziżarówka*, *Gawłówka*, *Guniuszka*, *Kmitówka*, *Kozłówka*, *Ludwigówka*, *Masłówka*, *Piwowarczykówka*, *Wakulanka*, *Węgierka*; dużo niższą frekwencję ma suf. *-ec*, np. *Bartoszewiec*, *Galowiec*, *Jaskowiec*, *Kaniowiec*, *Lenarciec*, *Ratulowiec*, *Wikowiec*.

Na uwagę zasługują jeszcze hydronimy utworzone od antroponimów bez wykładników formalnych, które tworzą sporą grupę i spotykane są od XV w., np. wspomniane wcześniej *Gdola*, *Osola* (kontrowersyjne co do antroponimiczności podstaw), *Bandura*, *Kurman*, *Lipiec*, *Luraniec*, *Piprek*, *Raław*, *Radoń*.

Na obszarach pogranicza (głównie dorzecze Sanu) spotkać można także nazwy z sufiksami o wschodniosłowiańskiej postaci fonetycznej, np. łemk. *Ko-diłka* (pol. *-ówka*), *Brodilski Potok*, *Krehliński Potok*, *Kryszkiński Potok* (pol. *-owski*).

⁶ Ten człon jest charakterystyczny dla hydronimów mazowieckich.

⁷ Przytaczam jedynie wybrane nazwy o najstarszych poświadczeniach.

⁸ Człon *Zawonia* łączony był błędnie z czasownikiem *zawoniać* ‘zawonieć, zapachnieć’ (HE XIX 189, Bijak, 2014, s. 110). Wywodzić go należy od apelatywu topograficznego (znanego z gwar ruskich Białostoczczyzny) *zawonia* ‘zatoka rzeczna, zalew, wąskie wijące się rzeczki, głębia wodna’ (Łapicz, 1981, s. 69).

5. CHARAKTERYSTYKA PODSTAW ANTROPONIMICZNYCH

Odantroponimiczne nazwy rzek tworzone były głównie od odapelatywnych nazw osobowych (ok. 54%), np. *Bandura*, *Baranów Potok*, *Bąk*, *Dudowiec*, *Gilówka*, *Grajcarek*, *Habdów Potok*, *Kaniowiec*, *Kluska*, *Kuligów Potok*, *Lipiec*, *Małczyn*, *Masłówka*, *Rydzoniówka*, *Świerszcz*, *Trzaska*, *Wałęga*, *Wilkowina* lub od apelatywów osobowych, np. *Dziedziców Strumyk*, *Garnczarka*, *Hawiarski Potok* (por. gw. ap. *hawiarz* ‘górnik’, nazw. *Hawiar*, RymSEN I 299), *Kanał Partyzantów*, *Lepacka Struga* (por. ap. *lepak* ‘murarz’, nazw. *Lepak*, RymSEN II 16), *Pastorów Potok*, *Piwowarczycówka*, *Plebanka*, *Popadianki Rów*, *Popówka*, *Sierotka*, *Zdunkowy Rów*. Reprezentowane są także odapelatywne antroponimy o wschodniosłowiańskiej proweniencji, np. *Hadyszów* (por. n. os. *Hadysz* od ukr. *had* ‘wąż’), *Husaków* (por. n. os. *Hus(z)ak* od ukr. ap. *husak* ‘gąsior’) (HE XVII 95).

Często podstawami stawały się nazwy osobowe pochodzące od imion chrześcijańskich (ok. 23%), np. *Abrahamów/Abramowy Potok*, *Aduchów*, *Bernatka*, *Eliaszkówka*, *Elżanówka*, *Gawłowy*, *Gowinka*, *Jurczycha*, *Lodwigówka*, *Luraniec*, *Łucjanówka*, *Madejowy Potok*, *Makarowski*, *Marciszewski*, *Michałowa Rzeka*, *Mikosz*, *Oleksów Potok*, *Pietraszka*, *Potok Frankowski*, *Rachwałówka*, *Szymanów Stok*, *Wawaków*, także żeńskich, np. *Halszka*, *Erwina*, *Irenka*, *Maryna*, *Marynin Potok*, *Sonia*. W dorzeczu Sanu również odnotować można podstawy o cechach ukraińskich, np. *Chomów* (por. ukr. *Choma* od *Tomasz*), *Ilków* (por. ukr. n. os. *Il'ko*, łemk. *Ilko* od *Ilija*, a to od *Eliasz*, HE XVII 48, 96).

Rzadziej wykorzystywane były antroponimy powstałe od rodzimych imion skróconych (ok. 20%), np. *Goszcza*, *Radoń*, *Stanka*, *Sulów Stok*, *Więckowica*. Sporadycznie jako tworzywo nazw rzecznych używane były imiona dwuczłonowe (ok. 1%), np. *Bogdan*, *Gościeradowiec*, *Jarostawka*, *Lubgoszcza*, *Raclaw*, *Radomierza*.

Podobny jest udział nazw etnicznych (ok. 3%), np. *Cygan*, *Lachowiec*, *Mazdźarów*, *Rusnaków Potok*, *Uherka*, *Żydowski Rów* i nazwisk pochodzenia obcego, głównie niemieckiego (ok. 3%), np. *Barenta*, *Burkot*, *Goczalka*, *Gunczmanów Potok*, *Harszówka*.

Hydronimy motywowane były również nazwiskami na *-ski*, stanowią one ok. 2% analizowanego zbioru, np. *Bielawskiego Bród*, *Gawłowski*, *Grajewszczyzna*, *Potok Czajkowskiego*.

Wśród podstaw odantroponimicznych mamy więc pełne spektrum typów nazw osobowych.

6. GEOGRAFIA POTAMONIMÓW ODANTROPONIMICZNYCH

Rozmieszczenie potamonimów jest nierównomierne, ale też sieć hydrograficzna jest asymetryczna (73% powierzchni dorzecza przypada na dopływy prawobrzeżne). W badanym zbiorze odantroponimicznych nazw wód płynących 76% odnosi się do cieków prawobrzeżnych górnej Wisły aż po dorzecze Sanu, pozostałe 24% stanowią cieki lewobrzeżne i prawobrzeżne powyżej Sanu. Udział procentowy nazw wodnych z antroponimem w podstawie w poszczególnych dorzeczach przedstawia się następująco:

- dorzecze górnej Wisły od źródeł do Soły i Przemszy, głównie dorzecze Soły (HE IX) – 10%;
- prawobrzeżne dopływy Wisły między Sołą a Dunajcem (HE XII) – 19%, w tym dorzecze Skawy 10%, a Raby prawie 9%;
- dorzecze Dunajca (HE XIII) – 25,7%;
- prawobrzeżne dopływy Wisły między Dunajcem a Wisłokiem (HE XV), głównie dorzecze Wisłoki – 5%;
- dorzecze Wisłoka (HE III) – 5%;
- dorzecze Sanu (HE XVII i XVIII) – 11%;
- lewobrzeżne dopływy Wisły od Przemszy do Pilicy (HE XVI) – prawie 5%;
- dorzecze Wieprza (HE VI) – 1,7%;
- lewobrzeżne dopływy Wisły od Pilicy po ujście Brdy (HE XIV) – 2%;
- dorzecze Bugu (HE X) – 5%;
- dorzecze Narwi (HE XIX do Biebrzy oraz poniżej) – 7,6%;
- dolna Wisła (HE I) – 3%.

ZAKOŃCZENIE

Potamonimy odantroponimiczne stanowią ok. 6,8% nazw wód płynących dorzecza Wisły, szacowanych ogółem na ponad 13,5 tys. Nie tworzą więc znaczącej grupy w porównaniu z nazwami odapelatycznymi czy odtoponimicznymi.

Analiza zapisów źródłowych wykazała, że pojawiają się one w dokumentach sporadycznie już w XIII w., do wieku XVI ujawnia się jedynie 12% tego typu nazw, większość notowana jest dopiero w XIX i XX wieku. Taki rozkład statystyczny jest dość typowy dla nazw wód płynących dorzecza Wisły — znaczny przyrost potamonimów odapelatycznych odnotować można również w XIX i XX w. (por. Bijak, 2013, s. 204).

Potamonimy odantroponimiczne reprezentują różnorodne modele nazewnictwa, ale najczęściej występują jako człony zestawień utworzone za pomocą suf. *-ów/-owy*, formacje jednoczłonowe z tym samym sufiksem oraz derywaty z suf. *-ka*. Identyfikują głównie obiekty położone między Sołą a Dunajcem, złasz-

cza w dorzeczu Dunajca, a więc w terenach górskich i podgórskich, tak jak to stwierdził K. Rymut.

Jako podstawy tych potamonimów występują przeważnie nazwy osobowe odapelatywne i od imion chrześcijańskich, rzadko pojawiają się antroponimy od imion dwuczłonowych czy skróconych oraz etnonimy.

Tak wstępnie zarysowana problematyka hydronimów od nazw osobowych będzie przedmiotem dalszych badań.

LITERATURA

- Babik, Z. (2001). Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich (w granicach wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny) [The Oldest Naming Layer in Polish Lands (within the Limits of Early Medieval Slavdom)]. Kraków: Universitas.
- Bijak, U., Czopek-Kopciuch, B. (2007). Imiona w nazwach jezior i stawów w Polsce [Personal Names in the Names of Polish Lakes and Ponds]. *Jezikoslovni zapiski*, 14, s. 59–82.
- Bijak, U. (2013). Nazwy wodne dorzecza Wisły. Potamonimy odapelatywne [Hydronyms of the Vistula River Basin. Appellative-derived Potamonyms]. Kraków: IJP PAN.
- Bilut, E. (1989). Klasyfikacja semantyczna nazw wodnych [Semantic Classification of Water Names]. W: K. Rymut (red.). *Hydronimia słowiańska I. Materiały z IX konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów, Mogilany, 16–18 IX 1986 r.* [Slavonic Hydronymy I. Materials from the 9th Conference of the Slavic Onomastics Commission at the International Committee of Slavists, Mogilany, 16–18 September 1986] (s. 151–166). Wrocław–Warszawa: Ossolineum.
- Bubak, J. (1970). Nazwiska ludności starostwa nowotarskiego. Część I [Names of the Population of the Nowy Targ Starostwo. Part I]. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Duma, J. (1999). Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy) [River Names of the Left Bank of Mazovia (with the whole of the Pilica River Basin)]. Warszawa: TWN.
- ESH P — Elektroniczny słownik hydronimów Polski [Electronic Dictionary of Hydronyms in Poland] <http://eshp.ijp.pan.pl>.
- Górn owicz, H. (1988). Synteza hydronimii dorzecza dolnej Wisły [Synthesis of the Hydronymy of the Basin of the Lower Vistula]. *Gdańskie Studia Językoznawcze*, IV, s. 29–41.
- HE I — Górn owicz, H. (1985). *Gewässernamen im Flußgebiet der unteren Weichsel (Nazwy wodne dorzecza dolnej Wisły)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE III — Rieger, J. (1988). *Gewässernamen im Flußgebiet des Wisłok (Nazwy wodne dorzecza Wisłoka)*, Wiesbaden–Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE IX — Rymut, K. (1993). *Gewässernamen im Flußgebiet der oberen Weichsel von der Quelle bis zu Soła und Przemsza (Nazwy wodne dorzecza górnej Wisły od źródeł do Soły i Przemszy)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE VI — Mól, H. (1990). *Gewässernamen im Flußgebiet des Wieprz (Hydronimia dorzecza Wieprza)*, Wiesbaden–Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE X — Bilut, E. (1995). *Gewässernamen im Flußgebiet des westlichen Bug (Nazwy wodne dorzecza Bugu)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, .
- HE XII — Rymut, K. (1996). *Rechte Zuflüsse zur Weichsel zwischen Soła und Dunajec (Nazwy wodne prawobrzeżnych dopływów Wisły między Sołą a Dunajcem)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

- HE XIII — Rymut, K., Majtán, M. (1998). *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE XIV — Duma, J. (1999). *Gewässernamen im Linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda (Nazwy wodne w zlewisku lewych dopływów Wisły od Pilicy po ujście Brdy)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE XV — Rymut, K. (2000). *Gewässernamen im rechten Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Dunajec und Wisłok (Nazwy prawobrzeżnych dopływów Wisły między Dunajcem a Wisłokiem)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE XVI — Rymut, K. (2001). *Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Przemsza und Pilica (Nazwy lewobrzeżnych dopływów Wisły od Przemszy do Pilicy)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE XVII — Rieger, J. (2003). *Gewässernamen im Flußgebiet des San, Teil I: Die fließenden Gewässer. A–O (Nazwy wodne dorzecza Sanu, I: Nazwy wód płynących. A–O)*, Wiesbaden–Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE XVIII — Rieger, J. (2004). *Gewässernamen im Flußgebiet des San, Teil I: Die fließenden Gewässer. P–Ž; Teil II: Die stehenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Sanu, I: Nazwy wód płynących. P–Ž; II: Nazwy wód stojących)*, Wiesbaden–Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- HE XIX — Biolik, M. (2005). *Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza, Teil I: Die fließenden Gewässer (Nazwy wodne dorzecza Narwi od źródła do ujścia Biebrzy, I: Nazwy wód płynących)*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Hladký, J. (2004). *Hydronymia povodia Nitry [Hydronymy of the Nitra River Basin]*. Trnava: Trnavská univerzita.
- Krško, J. (2006). *Antroponymá ako motivanty terénnych názvov a hydroným [Anthroponyms as Naming Motives of Feature Names and Hydronyms]*. *Acta onomastica*, XLVII, s. 326–336.
- Lubaś, W. (1963). *Nazwy terenowe powiatów jasielskiego i krośnieńskiego [Place Names of the Jasło and Krosno Counties]*. *Onomastica*, VIII, s. 195–236.
- Łapicz, C. (1981). *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostockczyzny na tle wschodniosłowiańskim [Geographical Terminology in the Russian Dialects of Białystok Region Against the East Slavonic Background]*. Warszawa-Poznań-Toruń: PWN.
- Mól, H. (1996). *Budowa słowotwórcza nazw wodnych dorzecza Wieprza [Word Formation of the Water Names in the Wieprz River Basin]*. W: K. Rymut (red.). *Hydronimia słowiańska II. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Hydronimicznej, Mogilany, 20–24 września 1994 r. [Slavonic Hydronymy II. Materials from the International Hydronymic Conference, Mogilany, September 20–24, 1994]* (s. 33–46). Kraków: Wyd. IJP PAN.
- NMPol — *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany [Place Names of Poland. History. Origin. Changes]*. T. I–XV. K. Rymut (red.) i inni. Kraków: IJP PAN, 1996–2018.
- Rieger, J. (1969). *Nazwy wodne dorzecza Sanu [Water Names in San River Basin]*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- RymSEN — Rymut, K. (1999–2001). *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny [The Surnames of Poles. Historical-etymological Dictionary]*. I: A–K, II: L–Ž, Kraków: IJP PAN.
- Rymut, K. (1998). *Nazwy wodne [Water Names]*. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.). *Polskie nazwy własne. Encyklopedia [Polish Proper Names. Encyclopaedia]* (s. 269–281). Warszawa–Kraków: TNW–IJP PAN.
- Rzetelska-Feleszko, E. (1993). *Nazwy geograficzne [Geographical Names]*. W: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku [Encyclopaedia of 20th Century Polish Culture]*. T. 2: J. Bartmiński (red.): *Współczesny język polski [Contemporary Polish Language]* (s. 403–444). Wrocław: Wiedza o Kulturze.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma, J. (1977). *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą [River Names of Pomerania Between the Lower Vistula and the Lower Oder]*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.

- Snazw — Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych [Dictionary of Surnames Currently Used in Poland]. Wyd. K. Rymut. T. I–X. Kraków: IJP PAN, 1992–1994.
- Udolph, J. (1990). Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Wiśniewski, J. (1975). Dzieje osadnictwa w powiecie grajewskim do połowy XVI wieku [History of the Settlement in Grajewo County until the Mid-sixteenth Century. W: Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego [Studies and Materials for the History of the Grajewo County]. I (s. 9–252). Warszawa.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (2013). O nazwach wodnych w Polsce [About Water Names in Poland]. Warszawa: DiG.

SUMMARY

DEANTHROPONYMIC POTAMONYMS IN THE VISTULA RIVER BASIN (METHODOLOGICAL PROBLEMS AND TYPOLOGY OF NAMES)

Water names, using the genetic-motivational criteria, can be divided into two superior groups: deappellative and deproprial hydronyms. Among the hydronyms derived from proper names, one can distinguish between the detoponymic and deanthroponymic. The names of flowing waters from anthroponyms are the subject of this article. Preliminary statistical data regarding deanthroponymic potamonyms in the Vistula river basin, their chronology, naming models, word formation bases and geographical distribution are presented. The results of the analysis show that the deanthroponymic potamonyms account for approximately 6.8% of the names of flowing waters of the Vistula river basin, estimated at more than 13,500. They appear sporadically in documents as early as in the 13th century, with only 12% visible until the 16th century, with most of them not being noticed until the 19th and 20th centuries. Such a statistical distribution is typical for the names of the flowing waters of that basin. Deanthroponymic names of rivers represent a variety of naming models, but most often appear as a part of compound names created with the suffix *-ów*, one-word formations with the same suffix and derivatives from the suf. *-ka*. They mainly identify objects located between the Soła River and the Dunajec River, especially in the Dunajec River basin, so in mountainous and submountainous areas, as K. Rymut claimed. The basis of such potamonyms are mainly personal names with different motivations, rarely being ethnonyms and first names.

Key words: hydronomastics, river names, deanthroponymic derivatives, chronology, geography of names.